

22 Temmuz Seçim Sonuçları ve İzmir Üzerine Bir Değerlendirme

Engin Önen

*Yard. Doç. Dr.
Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü*

Giriş

22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimlerini ilginç kılan çok sayıda özellik vardı. Bunlardan birkaçını şöyle sıralamak mümkündür:

- İktidar partisi, siyasetin genel kuralı olarak kabul edilen ilke gereği beklendiği gibi yıpranmayıp, gücünü artırdı.
- AKP sol kökenli bazı adayları seçilebilecek yerden aday gösterirken, CHP de bazı sağ siyasetçileri vitrinine koyarak seçmenden destek istedi.
- Yüksek seçim barajı nedeniyle, ilk kez bu kadar çok sayıda bağımsız aday meclise girdi. Bu sayede yedi partili bir meclis ortaya çıktı, ama tek başına bir hükümet olanağı ortadan kalkmadı.

Büyük Yanılgı ve Sonuçların Yarattığı Şok

Diğer bir sonuç ise, iktidar partisi AKP'nin, kendi yöneticileri dahil, hemen hiç kimsenin beklemediği oranlarda oy almasıydı. Daha da önemlisi bu sonuçların çeşitli kesimlerde büyük bir şok yaratmasıdır. Bu önemli ve üzerinde durulması gereken sosyolojik bir vakadır. Çünkü dünyanın hemen her yerinde seçim öncesi, sonuçlar gerçeğine yakın bir şekilde tahmin edilir. Ve sonuçlar ilan edilince, "Bu da nereden çıktı?", "Bu nasıl olabilir?" şaşkınlığı pek yaşanmaz.

Siyasetçiler, gazeteciler, akademisyenler ve araştırmacıların büyük bölümü neden bu kadar yanılgıya düşülmüştü? Bu soru, seçim sonuçlarını değerlendirmede dikkate alınması gereken bir sorudur.

Cumhuriyet Mitingleri ve e-muhtıra dönemlerinde "AKP'nin defterinin dürüldüğünü" ve bunlara ek olarak, DSP ile yapılan işbirliğinin yarattığı

iyimserlikle "CHP'nin oy oranını ciddi düzeyde artırdığını" düşünenler az değildi. Ama heyecan dalgası durulup, tortular çökünce, olaya fanatik bir gözle bakmayan hemen herkes, ilk üç sıralamayı yapıyordu.

Peki, seçim öncesi araştırmacı Tahran Erdem'in tahminlerine neden bu kadar sert tepki gösterilmişti ve sonuçlar ilan edilince neden büyük bir hayal kırıklığı veya şaşkınlık yaşanmıştı? İlk üç sıra beklendiği gibiydi. CHP'nin yüzde 20-22 düzeyinde oy alacağı da sürpriz sayılmazdı. Sürpriz, AKP'nin, ki kendi yöneticilerinin de beklemediği düzeyde, bir sıçrama yapmasıydı.

Genel ilke gereği "iktidar yıpratırdı", ama yıpratmadı. Hadi bunu bir tarafa bırakacak olursak, son dönemlerde meydana gelen gelişmelerin AKP'nin aleyhine etkiler yapması gerekiyordu. Ama yapmamıştı. İktidarın yıpranma süreci, sürdürdüğü icraatın seçmen üzerinde yaratacağı etkiler kadar, muhalefetin performansıyla da bağlantılı bir şeydir. Yani iktidarın uygulamalarını eleştiren ve daha iyisini, daha iyi kadrolarla yapabileceği iddiasında olan ve bu güveni verebilen bir muhalefet iktidarı yıpratıcı bir etki yapar.

Öte yandan iktidarı yıpratacağı düşünülen gelişmelerin böyle bir etkisinin olup olmaması, bizi, seçmenin oy verirken neye göre karar verdiği sorununa götürür. Örneğin, son seçim kampanyası sırasında, basın ve muhalefet partileri tarafından Başbakanın bazı sözleri çok sık tekrarlandı. Çiftçiye hitaben "Ananı da al git", şehit sayısının artması üzerine sorulan bir soruya yanıt verirken, "Askerlik yan gelip yatma yeri değildir" ve benzeri sözlerin seçmenin tercihini etkileyecek şeyler mi olduğu, yoksa tercihini zaten belli olan seçmenin, bu tercihini meşrulaştırmada kullandığı argümanlar mı olduğu tartışmaya açık bir durumdur. Aynı şekilde Başbakanın kolundaki saatin değeri ve oğlunun gemisi ile ilgili tartışmalar da, seçmenin parti tercihlerini etkilemekten çok, verilmiş kararları haklılaştırmaya katkı yaptığını düşünmek daha gerçekçi olabilir.

Seçim sonuçları, daha doğrusu AKP'nin oy patlaması karşısında birçok kişinin şaşkınlık yaşamasında, kendi tercihini belirleyen değişkenin bütün seçmenlerin tercihlerini belirleyen değişken olarak görülmesi oldukça önemli bir rol oynamıştır. Seçimin, laiklik ile şeriat veya İslamcılık arasındaki tercihlerine göre şekilleneceğini düşünenler, doğal olarak ortaya çıkan tablo karşısında dehşete düşmekten kurtulamamışlardır. Ancak ne seçmenin neredeyse yarısının şeriat arzusuyla oy kullandığını iddia etmek gerçekçi bir değerlendirmedir, ne de laiklik duyarlılığına sahip olanların yüzde 20 düzeyinde kaldığını düşünmek. Toplumun seçimlerde bu şekilde bölündüğünü iddia edebilmemize yarayacak hiçbir veriye sahip değiliz.

Şüphesiz, "Cumhuriyet'in kazanımlarının ve laikliğin tehdit altında olduğunu" düşünen ve bu duyarlılığa göre parti tercihini yapan sosyal kesimler bulunmaktadır. Nitekim seçim sonuçlarının sosyal coğrafya açısından dağılımına baktığımızda bunu açıkça görebilmekteyiz.

Bu büyük yanılgı ve sonuçlar karşısında yaşanan şaşkınlıkla ilgili olarak, üzerinde tartışılması gereken diğer nokta şudur: Kendi öncelik ve duyarlılıklarının, bütün toplumun öncelikleri ve duyarlılıkları olduğunu sanmak, bu yanılgıya neden olan algılama biçimlerinden biridir. Daha net bir ifade ile toplumu kendi yakın çevresinden ibaret zannetmek, farklı olanları ve bütünü algılamayı zorlaştırmaktadır. Bu durum, aynı ülkede yaşayıp, birlikte olamama sorunudur. "Söz konusu vatansa, gerisi teferruattır" sloganının farklı sosyal kesimlerde aynı etkiyi yapmayacağını düşünmek için sosyal bilimci olmaya gerek yok.

Seçim sonuçlarına, çeşitli araştırma ve gözlemlere bakarak, seçmenin, sadece laiklik-İslamcılık ekseninde bölünmediğini söylemek mümkündür. Bu yargı, her şeyden önce AKP'nin aldığı oyun miktarı ve dağılımına bakarak ortaya konabilir. Tabii ki, bundan hareketle, laiklik duyarlılığının seçmen tercihlerini etkilemediği sonucunu çıkarmamak gerekir. Ayrıca, dini duygu ve duyarlılıkların seçmen tercihlerinde rolünün olmadığını iddia etmek de doğru değil. Ancak, AKP'ye verilen oyları belirleyen ana değişkenin İslamcılık olduğunu söylemek de güçtür.

Seçmen Tercihlerini Etkileyen Ana Eksenler

Seçmen tercihlerinde hangi siyasal fay hatlarının daha etkili olduğu konusunda farklı görüşler olmakla birlikte, gözlemlerimiz ve araştırma sonuçları bizi şu değişkenlere götürmektedir:

- ◆ Ekonomik ve siyasi istikrar ile kriz
- ◆ Umut ile endişe ve korku
- ◆ Barış ile savaş

Ekonomik istikrar ile siyasi istikrar arasında güçlü bir bağ olduğu kanaati seçmenler arasında da çok yaygın bir görüştür. Tek başına iktidar olan hükümetlerin daha başarılı olduğu gerçeği veya efsanesi (ya da propagandası) son dönemlerde seçmenleri etkileyen önemli bir faktör haline gelmiştir.

Ekonomik ve siyasi istikrar konusunda toplumun diğer kesimlerine göre çok duyarlı hale gelen küçük ve orta büyüklükteki işletmeciliğin AKP'nin en önemli sosyal tabanlarından biri haline geldiği, oyların illere göre

dağılımından anlaşılmaktadır. Bu durum, bir yandan söz konusu kesimin geleneksel olarak muhafazakar eğilimi ile açıklanabilir.

Siyaset her şeyden önce umut ve daha iyi bir gelecek beklentisinden beslenir. Korku ve endişeler de kuşkusuz, seçmenlerin tercihlerinde etkili olur (Laiklik elden gidiyor, Kıbrıs elden gidiyor gibi), ama çeşitli şekillerde topluma umut vaat eden ve bu konuda söylemleri ve kadroları ile güven veren partiler daima daha avantajlı olurlar.

Seçim kararı alındığından itibaren tırmanan terör olayları sonrasında, Kuzey Irak'a operasyon yapılıp yapılmaması tartışmalarında partilerin tavrı farklı olmuştur. AKP; böyle bir operasyonun yeri ve zamanı olmadığını ileri sürerek bu riski üstlenmekten kaçınırken, CHP ve MHP ısrarla konu üzerinde durmuşlardır. Bu tartışmaların AKP ve MHP'nin oylarını artırdığını sonuçlara bakarak iddia etmek mümkündür. AKP'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve Batıdaki Kürtlerden aldığı oy oranlarındaki yükseliş ve MHP'nin ise, Batı'daki kırsal yörelerde ve bilhassa şehit veren ve/veya Kürt göçü alan beldelerde oy artışı bu yorumu destekleyen verilerdir.

Zaten AKP'nin oy sıçramasında en etkili faktörlerden birinin savaş ve barış eksenini olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü hem Güney Doğu Anadolu bölgesinin birçok yöresinde DTP'li adaylardan daha fazla oy alması, hem de Büyükşehirlerde yaşayan Kürtlerin AKP'ye yönelik desteğindeki artış bu çerçevede değerlendirilebilir. Söz konusu yörelerde CHP ve MHP'nin ciddi oy kayıplarına uğradığını unutmamak gerekir.

Kürt kökenli yurttaşların desteğindeki artış AKP'nin en önemli yükseliş nedenlerinden biridir. Çünkü AKP, merkez sağ seçmenin desteğini bu dönemde değil, önemli ölçüde 2004 yerel seçimlerinde zaten sağlamıştı. 22 Temmuz seçimleri ile kıyaslamalar genellikle 2002 seçimleri ile yapılıyor ancak AKP 2004 yerel seçimlerinde yüzde 42'ye ulaşmıştı.

Kuşkusuz 22 Temmuz seçim sonuçlarını anlayabilmemiz ve açıklayabilmemize yardımcı olacak başka faktörler üzerinde de durmak gerekir. Bunların bir kısmı kamuoyunda da tartışmalara konu olmuş faktörlerdir.

AKP'nin Avantajları

AKP hem söylemiyle hem de örgütlenme modeli ile diğerlerine göre toplumla daha güçlü bağlar kurabilen bir parti görünümündedir. Her şeyden önce küreselleşmenin yarattığı ekonomik ve kültürel etkiler, AKP'ye avantaj sağlamaktadır. Yani, sermaye bolluğu ve rahat dolaşım tarzının yanı sıra, küreselleşmenin neden olduğu kültürel ortam da, şu

an itibarıyla ideolojisi, örgütlenme yapısı ve söylemi bakımından en çok AKP'nin yelkenlerine rüzgar taşımaktadır. Gelişmiş ile geri kalmış dünya arasındaki yaşanan adaletsizlik, yerel kimlikleri motive edici bir etki yapmaktadır. Bilhassa AB ile yaşanan krizlerde Türkiye'nin dini kimliği üzerinden dışlanmaya çalışılması (ya da bu yöndeki söylemler), öte yandan da bir süredir ABD'nin Orta Doğu ve Asya'da giriştiği savaşlar, bu coğrafyada Müslümanlık kimliğini mazlum olanla özdeş hale getirmiş bulunuyor. Dolayısıyla, yine son dönemlerde giderek yükselen ABD ve AB karşıtlığı, sadece etnik kimlik üzerinden bir milliyetçiliği değil, bunun yanı sıra dini kimlik üzerinden bir milliyetçiliği de beslemektedir.

Paradoksal olarak, AKP, hem İslamcı söylemi/kimliğini koruyup hem de ABD ve AB ile en iyi ilişkileri yürüten, ama öte yandan İslamcı ve milliyetçi tavrını içe kapanma refleksi ile yürütmeyen bir parti görüntüsü vermektedir. Bu karmaşık ve ilk bakışta anlaşılabilir gibi gözükken tablo, AKP'ye büyük avantajlar sağlamaktadır. Küresel bir ekonomik pazar içerisinde Milli Görüş çizgisini sürdürmenin olanaksızlığını gören AKP, hem küresel sermaye ile yoğun ilişki içinde olan büyük ve orta ölçekteki sermayeyi ürkütmeyecek bir entegrasyon politikası izlemekte hem de büyük kargaşa döneminde insanların kendilerini daha güvende hissetmelerine yol açacak din kurumuna yakın duran muhafazakar bir tavır sergilemektedir.

Ayrıca reel politika açısından bakılınca, vatandaşın/seçmenin partiden beklentisinin iki ayağı vardır. Birincisi ülkeyi etkileyen büyük çaplı sorunlara (işsizlik, enflasyon, sağlık, eğitim ve terör gibi) çözüm üretmek. İkinci beklenti ise, siyasetimizin en modernleşemeyen yanı olan himayecilik ilişkileri boyutudur. Yani kişisel veya grupsal bazı çıkarlar sağlamak, bazı ayrıcalıklar sunmak, seçmenle siyasal partiler arasındaki önemli bağlardan birini oluşturmaktadır. Bütün partilerimiz bu ilişki sistemini benimsemekle birlikte, bunun en iyi temsilcisi bugün itibarıyla AKP'dir.

İzmir'in Farkı

İzmir, son birkaç seçimdir farklı bir seçmen profili sergilemektedir. Ancak bu tavır bazılarının sık sık vurguladığı gibi, Sosyal Demokrat bir tavır değildir. İzmir'in farkı daha çok, laiklik ve modern yaşamla ilgili kaygılara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

İzmir'in (ve hatta hiçbir yerin) "Sosyal Demokratların Kalesi" olarak tanımlanması doğru değildir. Bu iddiayı çok çeşitli örneklerle desteklemek mümkündür.

- ♦ İzmir’de son üç dört seçimde birinci olan DSP ve CHP’nin sosyal demokrat bir söylemi ve projesi seçmene ulaşmamıştır. Bu partiler seçmenin gözünde eşitlik, özgürlük ve dayanışma projelerinden çok, “üniter devlet” ve “laiklik” temaları ile tanımlanmaktadır.
- ♦ İzmir’de AKP’ye karşı belli bir direncin olması, sağa karşı bir seçmen tavrının ürünü değildir. İzmir, son birkaç seçime kadar merkez sağın önemli bir oy deposu olmuştur. DP, AP, ANAP ve DYP bu şehirde önemli seçim zaferleri kazanmışlardır.
- ♦ Laiklik duyarlılığının ve modern yaşama müdahale edileceği kaygısının parti tercihi daha etkili olduğu sosyal kesimler sosyolojik olarak merkez sağ seçmen tabanı özelliklerine sahip gözükmektedir. Büyükşehirin merkez semtlerinde bulunan üst orta sınıflara mensup (Kamuoyundaki tabiri ile “tuzu kuru”) kesimlerin ve sahil bandındaki turistik ilçelerin ağırlıklı olarak CHP’ye oy vermesi, sosyal demokrat taleplere bağlanamaz.
- ♦ İzmir’in gecekondulu bölgelerindeki siyasal eğilimler, diğer büyük şehirlerin gecekonduları ile benzer bir görüntü sergilemektedir. Yani kentin sosyal çepelerinde AKP, CHP’ye net üstünlük sağlamaktadır. Öte yandan bazı çevre ilçelerde, özellikle tarım ve hayvancılık bölgelerinde yine AKP, azımsanmayacak güce sahiptir. Ödemiş, Tire, Bergama, Torbalı ve Menemen’de AKP’nin, buna karşılık Çeşme, Foça, Seferihisar, Urla gibi ilçelerde CHP’nin önde olması anlamlı bir siyasal haritaya işaret etmektedir. Yani merkezdeki seçkin semtler, kenar mahalleler ve kırsal kesim şeklindeki üç çemberdeki siyasal talep duyarlılıklarının farklılık göstermesi, İzmir mozağini oluşturmaktadır. Bu ortalamadan CHP’nin AKP’ye göre daha yüksek oy alması, diğer büyük şehirlerden farklılığını ortaya koymaktadır. Bu fark, İzmir’in tarihi, şehir olarak belleği ve demografik yapısıyla ilgili olabilir.

Kısacası, İzmir sağ partilere değil, radikal partilere desteğini esirgeyen bir tavır içinde olmuştur. Örneğin, bugün CHP’nin oy deposu özelliği taşıyan semt ve ilçelerin büyük çoğunluğu geçmişte merkez sağ partilere destek olmuştur. Ancak AKP, henüz bu kesimlerin sosyal ve kültürel yaşama yönelik kaygılarını ortadan kaldıramamıştır. Bu eğilim, Ankara ve İstanbul’un benzer semtlerinde de söz konusudur. Ancak İzmir’deki üst orta sınıfların ağırlıkta olduğu semtleri ve sahil bandındaki ilçelerin toplam nüfus içindeki ağırlığı, bu ortalamayı etkileyip, diğer büyük şehirlerden farklı bir yapı ortaya çıkarmaktadır.